

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунд, Тыва АССР-нин Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ АЖЫЛЧЫН

Мария Алексеевна Зименинаны
өрткөн оруу бистин күш-ажыда кы-
зымак, чүтүлүгү кижилеринин
оруну. Чели классты доозар биле
жалашты дайын агадан. Мычаарда
өл кымын-даа экинче ээр чүтүгүн,
кадыг-дошкун тунерин эккеп сал-
ган. Уламчылап «өрөңдүр дөн күзели
бүтпейн» барган Мария колхозка ду-
жүт ажалдазынын үзүндө синоп баг-
лап, инек саап дөөш чүтү кылбаан
дээр.

Он ийн чыл бурунгаар Мария
Алексеевна Кызылдын хлеб заводунга
аштакчылап кирген. Дөспес киж
чере мынды: оон сонургаас-ла тү-
вези чок. Көдөзгө чурттап чораян киж
хлеб база быжырып билбейн кан-
чаар. Мычалла-даа заводка хлеб бы-
жырамы тускай белеткеди негээр.
Зименина өрөңдүр агадан. Удатпаан-
да ийги разрайттын негелдерини ду-
жаап, хлеб быжырыкчынын шы-
малгазын алган. Кызымак, тывынгыр
улусту өөрү дораян өскөткөн, оларны
өрү депшилер болгай. Мария Алек-
сеевнанын организаакчы таланты-
нын, оон будуштүүн өрөңдүр көр-
гөш, узатпаан-ла ону бригадалар-
деш каан.

Хлеб заводу сөөлү үдө экономика
талазы-биле быжыгып, алаан эки көр-
гүзүлгө бидурулгелерини санын-
че кирген. Бо херекте коммунист
Зименинанын үлүг-хуузу база бар.
Ажыл дөңдө амыр-дыш билбес Ма-
рия Алексеевнанын күш-ажылын
Совет казап үнөлөп, ону бедик
шанвал—Ленин ордени-биле ша-
наар.

П. БОСЕННО.

ЧУРУНТА: М. А. Зименина.

И. Целищевтун фотозу.

Мария Алексеевна Зименина ышаш мурнакчылар-
ның күш-ажылы-биле таанып ора, кижиниң бодалын-
га мындыг язылыг дөңдөлө кирип келидо.

Тайга, сыннардан болгаш өргү-дөснү хоюу, шына-
лардан агып баткан бичи дамырактар, хемчигештер
катышкаш бистиң Улуг-Хеминиң ышаш күчүлүг
хемнер апаар. Дамырактар хей болган тудум хеминиң
суу арбыдаар, күчүзү улгадар.

Республиканың улус ажил-агыйының яны-бүрү
адырларында ажилдап турар бөдүүн ажилчыларның
ажыл ийи, дамырактар ышаш катышкаш, улуг үлө
болуп турар. Оон тодаргай херечиниге тегүүлүг беш
чылдың бири чылынчы түңгөлдө киргүзүп болуп.
Республиканың үлөтүр бидурулгелериниң ажилчы-
нары эртен чылдың бидурулга планын нийти
продукция талазы-биле хууцаа бетинде — декабрь 25-те
104,5 хуу күүсеткенер. А найысылдадың бидурул-
гелери чыл планын оон-даа эрте күүсеткенер. Ни-
тиниң-биле бистиң республиканың ажилчынары беш
чылдың бири чылында 1,3 миллион амыр рубльдиң
продукциязын пландан ажыр бидүргенер.

Бо дээрде Мария Зименина ышаш ажилдап турар
чүс-чүс, муң-муң мурнакчыларның Төзөм чуртунга
сөөлөңдөп белэ-дир. Хамаарышкан ажилын ак сеткил-
дип күүседип, бидурулгелерини экономиказын быжыг-
лаар, бөгүн дунгүзүндө, дээрта бөгүннүндө хей
продукцияны бидүрү дөш кызымаккы ажилдап ту-
рарлар республиканың кайы-даа үлөтүр бидурулгелеринде
хей. Оларның боза бирозин адап көрөзүлгөр.
Кызылдың асосетпелге заводунуң шуткучуу А. Сан-
дык шөриг албанындан келгеш, ол бидурулгедә ам он
чыл амыр үнүң дүргүзүндә ажилдап турар. Шутку-
чуңуң мергенилин демір-дес дамгылаар аузалаччы
ажылчындан эгелзән. Ол ам дуржулгалык шуткучу,
Тываның тегүүзүндө туруп нөрбоз ховар мергенилдиң
кижилерин бироззи — металлург апарган. Оң ам-
дыралы заводун тегүүзү-биле тудуш харылазалыг.
Баштайгы үдө шуткулга чегиниң бидурулгө шөлү бичи,
аңаа хол-биле кылар ажилдар колдап турган бол-
за, амыр үдө ол цех улгачкан болгаш завод-даа чурт-
туң улуг бидурулгелериниң дөңдөлгө чоошуулап,
республикада мурнакчы бидурулгелериниң бироззинге
санаттары берген. Мону чедип алырынга А. Сандынтың
үлүү база-ла кирген. Бо ышаш чижентерини респу-
бликаның кайы-даа бидурулгезинден көргүзүп болуп.

Бидурулгө нөргүзүлгелериниң талазы-биле чедип ал-
дынган чедимчиннери-биле чөргөлөштор бистиң
ажылчынарарыстың нийти билинин болгаш тускай
мергенилинин бөдөзиниң дөңдөлгөр хөрөн. Эртен чыл-
дарда республиканың үлөтүр, бидурулгелеринде ажил-
чынарның ортуман разрады — ийги разрада турган
болза, ам 3—3,5 чедип турар. Чүгдө ажилчынарның
тускай мергенилинин ортуман разрадының бөдөзинден
күш-ажылдың бидурулгөчү 2,5 хуу чедир өскөн. Оон
аңдаа бир эвес моон мурнунда чылдарда чогаадик-
чы болгаш чартынчы ажилдарны колдуунда-ла инже-
нер-техниктиг ажилдакчылар кылып турган болза, ам
техниктиг депшилгени бурунгаар хөгжүдеринге чүс-чүс
ажылчынар депкилеп киржип турарлар. Чүгдө эр-
чен чылан безин чартынчылар болгаш чогаадикчи-
ларның саны ийи натап, а оларның бидурулгеге шиң-

гээткен санал-оналдарындан кайра алдынган аш-
хөрөңгиниң нийти түдү 4 натап өскөн.

Бо дээрде бистиң ажилчынарарыстың чүгдө биду-
рулга талазы-биле эвес, а оларның угаан-мергенилин
ниң талазы-биле чедип алган кайгачынтыг улуг че-
димчинидир.

Оң-биле чөргөлөштор бистиң чамдың бидурулгө-
лөрикти күш-ажылдың сагылга чуртунуң ам-даа
куду дөңдөлгө турарын дөңдөлгөр хөрөн. Эртен чыл-
ын «Тыва тудуг» трезиниң бидурулгелеринге күш-
ажылды шын эвес организаастаанындан болгаш чамдың
ажылчынарның чылдагаан чок чөргө амылга үмүз-
нинден 5 муң амыр кижик-хүн хемчээлдиң ажыл ша-
гыч чидирген. Ону ашша-туңдө шиңчидер болза барын
300 муң рубльдиң тудуг ажилдары чедир кылдын-
маан. Ынчангаш трезиң тудуг планын күүсетпозиниң
боза бир кол чылдагааны-даа ында.

Совет эрге-чагырганың бежен чылынче кирипкен ал-
дарыг чылда ажил-агыйга сула байдалды тургуспайн,
коллективтиң ортузунга кижиздилге амылын күш-
телдирер херек. Ылаңгыя кол кичээлгени күш-ажыл-
дың сагылга-чуртун күштелдиреринче улгандырар.
Тус-тус бидурулгелерде партия болгаш хей-ниити ор-
ганизациялары мурнакчыларның эрге дуржулгаларын
негтередир дөш пропагандалык бүгү хевирлерин
ажылгап, оларның улөгерин бугү ажилчынарның
эздерген турарын чедип ал, бистиң чуртувустуң эконо-
миназын быжыгларынга кижик бурузу төлептиг сал-
гышкынны кирген турарын чедип алган турар
ужурулуг.

Бистиң мурнакчыларарыс боттарынның арга-дуржул-
галын өскөлгө, ылаңгыя анык салганчыларга дам-
чыдып, эки эгелзешкени, саналдары бугү нийтинин
болдулар дөш бир күнүң салып турарлар. Маңаа хол-
баштыр база бир кижикти көргүзүп болуп. Кызылдың
элгы заводунда иди быжыкчылары эштер Спирина
биле Кузьмин олар коллективте кижигуннериниң бедик
хүндүткелин чаалап алганар. Чиг этти наманар,
күш-ажылдың бидурулгөчүлүү бедилер дөш элзән каш
чартыгаларын олар кылган. Завод чүгдө бо ийи
ажылчынын кирген саналдарын шиңгээдиң алгаш,
10 муң амыр рубльди кайра алган. Оларның ажил-
чында онагай чүл болза хей чылда идиң быжып
ажылдап келгеш чедип алган дуржулгаларында кады
ажылдап турар эш-өөрүн өредип, продукцияны шы-
нарын кудулаптайн, кайналганы чедип алыр дөш чөз-
чаз шөңелдерини мылып турары болуп.

Бистиң мурнакчыларарыстың дугайын партияның
XXIII съездиниң Отчет илеткелинге мындыг язылыг
демделгээр:

«Бидурулгениң бөгүңү мурнакчылары, чартынчы-
лары — аңаа-ла бөдүүн кижилер-дир. Ынчалза-даа
олар техниканы болбазыраңгай шиңгээдиң алганы-би-
ле, нийтикеге мөдөрдөлдү баран болуп, бедик мораль-
дыг болгаш чагай аажы-чаңгың шынарларын, кол-
лективче сагыш-сеткилин илередип, чон мурнунга бот-
тарынның хүлээлгелерин эрес-шудуругу, долу күнениши-
ниниң күүседип турары-биле оназыланып турарлар. Ол
кижилер келир үени ышаш кылдыр сагындырар.
Олар дээрде коммунизм үезинде ажилдары ышаш
кылдыр ажилдап турарлар».

ЧАНГЫС ЭП БОЛГАШ СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН

Найысылалдын болгаш Москва областын партия активинин хуралы

Январь 4-те Кремльде Съезилер
ордузунга Москва хоорай болгаш об-
ласты партия организацияларының
хуралы чангыс эп-сеткилдиг
болгаш сырый каттыжыкчынын
байдалынга эртен, СЭКП Москва
хоорай комитетиниң бири секретары
Н. Г. Егорчев СЭКП хооркомунуң
болгаш обкомунуң бюроларынын
даасканын эзугаар хуралды ажыткан.
Чугаалажыр айтары: СЭКП ТБ-ның
декабрь (1966 чыл) пленумунуң
тунгелдери.

Хуралга СЭКП ТБ-ның Чыгыш
секретары Л. И. Брежневтин илетке-
ли чылы-биле ұткан. Оон чүгдө-
оми адыш чакташыны каш ууда
үзө кирип турган.

СЭКП-ниң Фрунзе райкомунуң
бири секретары С. С. Грузиниң,
Москваның Лихачев атыг автотра-
нунуң парткомунуң секретары А. И.
Вольский, СЭКП-ниң Подольск хоор-
комунуң бири секретары В. С. Па-

путин, Совет Арианын болгаш Ше-
риг-Далай Фолунуң Кол политарге-
лелинин начальниги армия генера-
лы А. А. Еппшев, «Трехгорная ману-
фактура» фабрикаын артыкчы
В. С. Фомина, «Литературная газета-
нын» кол редактору А. Б. Чаковский,
Будавинскийнын нарын шешкен фаб-
риказынын директору, Социалисттиг
Күш-ажылдын Маазыры В. Д. Еро-
феев, ССРЗ-нин Министрлер Чөвү-
лелинин, чанында Куренинин айгыл
чөк чорук комитетинин даргазы
В. Е. Семичастный, ВПС-тин Мос-
ква хоорай комитетинин даргазы
В. П. Крестянинов, ССРЗ-ниң Эртен-
вор академиянын делегетини со-
циалисттиг системанын Экономпла-
нын институтун директору Г. М.
Сорокин илеткелди чугаалажып
көвүргүне киришкен.

Хуралга эштер Г. П. Воронов,
А. П. Вирленко, А. Н. Косыгин,
Б. Т. Маузеров, Д. С. Полянский.

А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. Н.
Деминев, Д. Ф. Устинов, Н. В. Бачи-
тов, М. С. Соломенцев олар өлү-
рүшкан.

Хурал СЭКП ТБ-ның декабрь Пле-
нумунун шийтирини чангыс эп-сет-
кил-биле чүлүдүтүлүп турар резо-
люцияны күзөп алган.

Коммунист партияын гимн —
«Интернационалды» үлүг сорук ки-
ришкени-биле ырлап күүсеткен.
(СЭТА).

Хуралдын шийтирлери СЭКП
ТБ-ның пленумунуң шийтирлерин
чангыс эп-сеткил-биле чүлүдүтүп
леп санаан.

Ленинград областың партия активиниң хуралы

ЛЕНИНГРАД (СЭТА). Январь 4-те
Смольныйга Ленинград областың пар-
тия активиниң хуралы болуп орткан.
СЭКП-нин Ленинград обкомунуң
бири секретары В. С. Толстиков ху-
ралды ажыткан.

«СЭКП ТБ-ның декабрь (1966
чыл) пленумунуң тунгелдери» деп
илеткелди СЭКП ТБ-ның Политбюро-

лунун кежигүнү, Совет Эшшелелини
Коммунист партияыннын Төп Ко-
митетиниң секретары М. А. Сузов
кылган. ону чылы-биле ұткан.

Хуралдын шийтирлери СЭКП
ТБ-ның пленумунуң шийтирлерин
чангыс эп-сеткил-биле чүлүдүтүп
леп санаан.

КЫШ — ШУДОРГУ ИШТИҢ ҮЕЗИ

Февраль 25-те доозар

Улуг-Хем районун «Улуг-Хая» совхозунуң № 1 салбырының тара-
мылары уезин арыгашкынны февраль 23-ке чедир доозар сорулганы
салып алган. Тараа культураларынның уезини 846 тонна, оон 336 тонна
чагар шынарныга чедир арыгаштырган, картофельдиң 77 тонна уезини
бар.

Кызыл-тас уезининден 158 тонна болуп кылдыр арыгаштырган, ар-
тан 402 тоннаның ийги арыгашкынны чоруп турар. Арбай, чиңге-тараа
уезининери чагарында белем кылдыр, 230 тонна сулдан 160 тонна ары-
гаштырган.

Салбырның агроному Мөңгүш Кызыл-оол уезин арыгашкынның
ажылчынарны ийи эвено кылдыр үзүп тургускан, оларның күш-ажылын
эки организаастаанын дөңдөлгөр чүгдө. Эвено бурузу элчөгө 6 тонна
тараа арыгаш норманын 8—9 тонна чедир турар. Моторист-слесарь
В. Кызыл-оол тараа арыгаш машиналары үзүктелешкени чөккө ажил-
дарын хандырып келген. Ам 480 тонна уезиниң ийги арыгашкынны
чоруп турар.

О. ТАВАА.

Күжүңгө бүзүредиг

Току районун ажил-агыйлары-
нда малдын ниити байдалы эки. Кол-
хозчу малчынарны кышкы турла-
рында, бригадаларда шээр мал
ооддуп агелзән.

Кол Студийнүң коланында бо хун-
дерде 120 хой төрөөн. Оларның ху-
раганары менди доругуп турар.
Малдын чаш төлүң кыш дургуанда
бүгүн камгалап алыр дөңдөлгө
«Совет Тыва» колхозтуң хойжугу
малчынар бүзүредиг.

Чыл түңгелдин саннар чугаалап тур

1966 чылда бистин республика күнүңгө мал ажылынның продуктуларын сазар талаан-биле чыл планын ванчаар күүсеткенин моон адыанга хуу-биле көргүскөн.

Районнар	Сүт	Эт	Дүк
Бий-Хем	126,5	104,5	124,3
Кызыл хооросов	120,5	116,5	71,3
Талын	119,3	100,3	111,8
Барын-Хемчик	114,0	95,3	101,7
Чөөн-Хемчик	114,0	87,5	110,8
Улуг-Хем	110,9	92,5	109,3
Бай-Тайга	104,2	77,9	85,6
Өвүр	104,1	72,9	83,7
Кав-Хем	102,9	88,8	124,9
Тес-Хем	100,4	94,7	90,2
Току	88,2	54,7	91,1
Эрзин	73,0	100,0	100,7
Оң иштинде совхозтар			
«Тикелте»	133,2	79,8	132,6
«Сүт-Хөл»	130,6	91,0	91,4
«Көк-Тей»	127,6	169,6	—
Дуржулга станциязы	125,6	110,2	101,4

«Элегес»	122,5	101,4	112,5
«Талы»	121,1	77,6	101,3
«Барлык»	117,6	82,6	100,5
«Мергей»	114,4	101,0	120,7
«Найрал»	109,7	93,0	104,7
«УТКА 25 чылы»	109,5	75,2	117,3
«Шамлоор»	109,5	86,4	100,2
«Чыраа-Бажы»	101,0	86,9	99,1
«Улуг-Хая»	100,9	98,2	106,4
«Тес-Хем»	100,6	98,1	78,3
«Өвк»	96,8	101,3	126,3
«Тыва»	—	103,5	—
«Супак»	—	103,9	—
«Совет Тыва»	—	101,5	—
«Шивлиг»	—	70,9	—
Республика ниитизи-биле	113,1	92,2	102,7
1965 чылдың планын күүсеткени	111,3	92,8	101,3

КИЖИНИ АЖЫЛ-ИШ АЛДАРЖЫДАР

АНЫЯК МАСТЕР

Макталгага төлептиг

Эртен чылдың сөөлү айлары-
ның бирозинде болуп эртен
республиканың амдырал ханды-
рыганынын шугуунда ажилдап
турар аныяктарынның селдунга
олужуп турар, каш чыл бурун-
гаар авазы-биле арында болган
бир-де чүгдө Галыяның сагынга
кирип келген. Мычан 1963
чыл турган. Секки классты дос-
каш, баш таарар мергенилге
өрөнөп алыр дөң күзелин нези-
ге илереткен.

— Ам канчаар турар, барып
өврөнир-ле бооп турар сен ийи.
Кызылга чааскан канчаар-ла
ири сен. Бичиниң база кончуг.
Чо-нуңга бараан болуруңдан артык
улуг хундулук кызыл боор — деп
иен 16 харлыг кызын амдырал-
дын чар оруунче үлөп каан.

Незинин чагымыга сорук кир-
ген аныяк кыс республиканын
найысылалыга өөрүшкүдүг хал
келген. Ынчалзажог Кызылга ы-
чан баш таарыкчыларынын тус-
кай куруу, бөлтүмү чөк болга-
нында айтырыг нарындык бер-
ген. Дедир чанар бе? Эске ажил-
дилар бе? Чок! Күзөңниң ылави-
ла чедип алыр херек. Тускай ө-
редилге чери чок-да болза, Кы-
зылдың төп парикмахерскаяныга
өөреникчелеп ажилды берген.
Аныяк кыстың күзөң мергенилин
чедип алырынга дуржулгалыг
мастер Мария Андреевна Платоно-
ва улуг дузааны чедирген. Язы
бүрү модаларын эзугаар баш ду-
гун чараштыр таарарында ал-
гыда кижик бүрүзү өптүр-өөлдө
хулдөп алырынның аргадаларыга
чаңкытырар дөш үргүзүп аңаа
дузалажып, амылралында болган
чаңкытырларын безин аңаа
сонургадып келген. Парикмахер-
нин холун замчыл бир хун безин
чеже кижик артепиз. Оларнын
ажы-чаңы чангыс аай эвес-ле
болгай. Оларнык кижик бичүзүтүн
негелдөзүн хандырып, сеткил-са-

гыжын өөртүрү белем эвес айты-
рыг.
Уш ай өрткөн соонда Галыя
Фимонова мастер болуп ажилдап
эртеңи алган. Ону Кызылдың № 2
азлчылдар бажынында ажилдаары-
биле чорткан. Анаа ийн чыл
ажыл үенин дуржуунда ажилдап
келгеш, бөдүүн ажилының бө-
лүг мастери апарган. Эртен чыл-
ыг Фимонова Ленинградка 6
ай хууцааныг курсету доозуп ал-
ган.

Аныяк кыстың күзели мычаар
боттанган. Ол ам Кызылдың амы-
дырал хандырылга комбинадында
эки ажилдыларын бирозинде
санаттырып турар.

Х. САРЫГ-ОЛДУҢ сөзү болгаш
фотозу.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң «Хо-
роу-Дэг» салбырында чолаачы
Онзар Адепте барык 6 чыл хире
үдө ажилдап келген. Автомаш-
нанын техниктиг ажалдазын чо-
гуур өй-шаанда кылып, үлөп
чаап келгениниң харазыны ийи
оон машинаны капчак сөптөлгө
чөккө ам-даа ажилдашкан. Он-
зар Адепте техникага камыг, ав-
томашинаны бидурукчүлүг эдилеп
билер болгаш ажил-агыйла ту-
густунган чуртуну сагыры талазы-
биле өскөлгө үлөгер чижек
болуп, бөдүүн байлак дуржулга-
зын эш-өөрүңгө күзөлдүн-биле
замчылып берип чорутур. Эртен

кышкың «Хорум-Дэг» салбырында
ажыгтыган чолаачылар куртуу-
нга 30 кижик өврөнөп кыштанган.
Оларнын иштилинде 10 ажыг ки-
жини машина чолаачыларында
ол өөрткен. Дуржулгазын чолаачы
чүтле мал ажылында кызы-
гаарлаттырмай, чылы күзүн хо-
вч бригадаларыга баар кижик.
Эртен күзүн совхозтуң
«ЗИЛ-164» деп маркалыг өргү
чүкк машинаны сөптөлө алгаш,
салбырны күсүк дудуңдуң чаас-
каан төп шанче сөөртүп кузган.

Кайы бир малчындан Дөптөң
машиназы-биле чөптөөрү кару-
нерем дөң иделген кижик бо-ла
дынчаар.

М. ШОМА.

Күзелім
боттаныр
Чаа келген чыл мөөн амды-
ралында онагай бооп артык ка-
лар боор. 1967 чылда Совет эрге-
чагырганын тургустунганмында
бөөр 50 чыл бөдүр тегүүдүг өн
демделээр юбилейтиг чыл болгай,
а мөн бо чылын 18 хартазын.
Налы четкеш чолаачы болурун
шагдан бөөр күзөп чорум. Ол кү-
зелминин бо чылын боттаңдырар
мен. Анаа маң белеккенгенин ба-
за чүтөөр. Чүл дээрже секки клас-
сты доозкан, республикастун
АТ-ында слесарынын өөреникчи-
лиге ажилдап кирил, оон бөөр
чыл алган. Ам слесарынын нарын
мергенилин эки шиңгээдиң алган
болгаш эш-өөрүңгө туурак чөк
ажылдап, бидурулга планын до-
ктаамаз ажыр күүсетип турар
мен. Мөөн бо ажылым чолаачы
болурумга үлүк ийгиин болар.
А. ПИМОНОВ.

Ыяш сөөртүрү үргүлчүлөп турар

Улуг-Хем ыяш ажил-
агы чөптөнги Ырба
участогунуң ажилда-
кчылары беш чылдыг
бирги чылын эки көр-
гүзүлгөр-биле доозкан.

Ырбанын ыяш беле-
кчылдери эртен чыл-
ын планын декабрь

МАЛЧЫН УКТУГ

1935 жылдын кышы, Соогу—чыккыла. Кемчинтин уну чуу-лаа көзүбөз кылдыр шоогаар ак шап туман-биле шуглашпаш чыккан. Согуула-малчылар оштон хүнөөн хойлар кыштакта кирип келген.

Монгуш Бөк кежеки имир-биле хулукшан туман өтүр шугаагы аттын бараны чыкпаш көрүл-де турган. Оң оёе шагжок кирип келген.

Дем чаа-ла анаа турган ооргазы хеертен шаккылап агадэн. Бодагына чуу-ле бир чуе шугуан дег хайындык, маа болун чыра кускапкан шыкаш апарган. Бөк шычан шитиг-сааттыг турган ол. «Өсөөртен дуа манаар харым кайда боор, черин черинде чагыс өтте үш дун ортузунда тудугу канча келир деп...» Эмчи чааан ашак Чес-Булуц безин четпэн-ле болгай. Эрте-дээр бот хөдөлбө бола хоржоке деп. Бөк хөдөлгөнч бодагаш, баштай-ла уруг кавайын энип каан. Олун чылым салып, керосин вапшаымың булуттун чырымына ол-бо хөдө-лип, хөдөл-ле турган...

Ма каш минутаар ичварар өрте берген. Сасыг дег болган: бичи чаштык анык дөң бөккен, удуз оол уруг кавайга ыглап чыккан. Аа куу кынын бөрү арасында, аштар быглыгы, кижилер чуугаалашканы оң оттуруу-кан.

Мартаң-оол божуур дөң кадалына эмчи чаап чорамын ол чуе-дир. Кими азып болуу ол туман-соокта чорук айткан айла-жыр боор, кожуун айткан шынаа-ды аадырга чорааш, чанар дөң шорук ара туманга аскаш, чалага же бар чыккан Мартаң-оолга душ бооп ужурашкан. чаян болун, бурушту тыва улустун «өстүр-басты туман астырар, холдур-басты дун хондуар» дөңи ишкеш дагыт-ла аайлашы берген.

Бичи чапачыкыбын Шура эмчи артылап, чуу, шөек, ас пес-биле шарып, адын Сама деп адааш, чаш уругууду малчынарга улуг чагай аас-кежиин күзөш, туугу чаң берген.

Бичи Сама өзүп, харын кырынга харын немен ап турган. Ачын Мартаң-оол Сут-Аелге баштайгы тургустунан колхозтун үндөлгөктеринин бирээни, оон муракчы малчыны болу берген.

Саша бирле катап кыкши дштанылгалар үезинде школа-зында аалына чедиң келген. Инчан адылшкыларын арасына сепкил өөрүчүг мындыг чу-гаа болган:

— Огулун, сөи адын адаан Шура эмчини көргөн болууда ала?—деп, Мартаң-оол, огул чуу дээр ас дөңөнт, айтырган.

— Харын, ачай... Дыла-ла сөдүн боор!

— Шура эмчиивс ам бо ко-жуудан еске черже чоруп барган дээр чорду, огулун...

Илча дөң, ачын хааа дугу-дунуп, ханы-ханы бодагылай берген. Ол хөй-ле чуудун дугайы: кадыг-бергээ торулбас Шура эмчини, орус болган тыва улустарнын быкмың пайыралым, Сашанын ам көшп школада өөрүн турарын, ол школа дээрге база-ла улуг Октябрь революция-зымың, орус улустун ачымында тургустунанын бодан органы чу-гаажок, Оң-биле кады, өр бооп өзүп, эээр дерзиинден туугууну агадэн орган огулуга чоргаараы хайныгы келгеш:

— Мен муракчы малчынар-нын кожуун хурамына барайн, сен хойларнын бөгүн кадарып хүне, огулун—дөң, аштанаш, Чадаана же хаккан.

...Сашанын чура хөдөлгөнч тиккилян. Күштүг чак сооксак чок шилеп, хар-дубу сатырып, чү-дээ көзүбөстөй берген. Ма арасында оол хойларын чыдреп-чен. Чула дам-дун кестүр ис бар. Оң уу-биле базыккан. Дөңи ис ону бичи чөгаажыгашка чеди-рип келген. Канчагыт-ла бир дымнаарга, бир-ле черде, куй иш-тинде чуе дег, чаш хураган алгы-жык дымналган. Куду кылаштып бадып өргаш, икжк черде хоруп берген турган хонига мырмцай сүре чедиң келгеш, Саша, аалына-ла чуе дег, дыла-ла өөрөн. Харын-ла, бир хой хураганнан болган!

Огулун ол хүнгү эрес-кежээ ачымын магааш, Мартаң-оол кырган:

— Кижини бөле-заара тудуп-тар, кончур берге хат-шуургааның оран болгай, огулун, харын канчап

хөңи оңча-мениң, бир хураган безин немен алган келгени ол боор. Эа, кедиз барып, шыра-ка-ла малчын болуур-дур сен, огулун!—деп, аажок өөрүп чууга-лаан.

«Шырака-ла малчын болуур-дур сен, огулун» деп, ачанын мактап орган огул Монгуш Алек-сандар «Сут-Хөд» совхозтун Киров салбырынын инек кадарчымы апарган. Ол, чуун-даа мурунда, кыштакп иак белеткеш адыр тур-ган. Олек, ситен, дүс, сугат, олар чери дөңш—шунтуун-на са-гышка ханды кылып алыр.

«Хол ичин кут изи чыпас» дж-жир чуе болгай. Адам Мартаң-оолдун чагыс хураган дөң мө-гаг-шылаг чок демисели ам огу-лун үлүтче—чагыс бызаа дөң демиселе шилчип келгени бо. Александр Мартаң-оолович Мон-гуш кадайы Ангыр-биле кады хөй-хөй бызааны камгалап, дору-ктуурган. Оң бир чижээ бо-дур.

Александр бир-ле хун инекте-рин кадарып чораш көөрге, Дөң-гүр-Шокары додыгыл, көңүрөөн дөң берген болган. Ангыр бажы-мындан үнүп көэрге, Сашаны инектери бо оялдып орган.

— Бо канчап инектерини дүштө аалче кирип көөрүн ол, чүу болду?—деп, Ангыр хөлөң айтырган.

— Ат болган, Дөңгүр-Шокары көр, көңүрөөн дөң берди, бо дүне оура хонор деп бил. Белектер: чарган хөй иш, инек ижер дүстүг суг, бызаага арыг чымыл суг черек—деп, Алек-сандар дүстөр харылааш, инеон чымыл кажага кажаалааш, сит-ген каап берген.

Александр ажил-иш дөңдө, бо шыкаш баям, чууга таварылга-ларга, сактырга, аажок хөлөңгич аларган чоруп шыкаш са-гындар, мнчала-даа ол дээрге аажыл дөңш сасыг аарыччалы, күзел хайныкшымы-дыр.

Олар ол дүне барык-ла уйгу удуувааннар: кажаала инеон ай-чип-сөчүп берип көрүп, дун ортуу эртенге...—хунуц бызаа-дур-дыр—дишкеш, удуз чымыл алганар. Бычлаажок уйгу кел-бес, кезек-кезек кум кылынган-нар... Даң адар-атпас чорда, инеэ бызаалапкан—база бир бызаа не-мешкен ол.

Бо шыкаш таварылгалар өр-төк ады чылдары малчын улу-гү ө-булзе чеже-даа болганча ма-демделеп каалы. Ол дээрге мал-чынарга берге болган харыса-галыг чылдар болганы-биле Александр биле Ангырга улуг шылагыда болганчу чугаажок.

Баштай хулаң алганым—дүңшү түрүр 83 казырадан 83 бы-заа бурун алынган.

1963 чылда анык өг-була куш-ажалтын улуг чедиңкинчи чедиң алгаш: чүс инектен чүс бы-зааны камгалап алган. Ол дөңш шандал-мактага киргендер. Оң-биле кады, Александр Мартаң-ооловични ССКП-нин хүрээле-иниче хулаң алган. Муракчы малчынга бедиң ижегел бо-дур.

Ол — салбыра партия өге ор-ганизациянын он эки агитатор-лардын бирээни, өге политшко-ланың идеяжылгы дымнакымы. Кады чурттап, ажилда турары малчынарда Александр бо-ла че-де берген, кадыг-бир солун чуу-рау чуугаалаан, бөсөка кылган ту-рар. Совет эрге-чагырганың 50 чыл өвнга болган В. И. Лени-нин төртүүнүнүн бээр 100 чылга телептиң ужуражыр дөңш, Киров салбырың малчы-нары бедиңке хулаңгелерин ал-ганар. Оң эгелекчилеринин би-рээни анык коммунист Александр Монгуш болган. Оң хулаңгези—чүс төс инектен чүс төс бызааны камгалап, малчыны өки семиртилгени чедиң алыр, өге политшколаның ийги күрү-зун эки доозар...

«Ажак сонгалыг, шил веран-далыг, көк шифер крышасыг, суу-гуларың хоолжаарыңчугуйлыг ак баштары ырактан-на кес-түп турар, шөвергин, чараш хер-имниң улуг бажын турар. Ол дөңш өрөөл бажымын Александр Мартаң-оолдун өг-булезиңе со-вохоз дирекциясы тудуп берген. Ба-жының иштинче кире бер: де-ринг-херекселерин чурум чыскаал-дыг саздынган, ары-силги, өрөөлдери делгеш, чырык. Ийги бажыга кижиниң чуртаксааы келер. Бо анык малчын өг-буле күзөл-соруктуг ажилдаышыаан, омак-хөтүг, аас-кежиниң чурт-тап турар.

Чамдык түннелдер болгаш сорулгалар

Улуг-Хем районун «Улуг-Хая» совхозунун салбырларынын ажил-чиннары өрткөн чылын социалист чарышка алган хулаңгелеринин түннелин үндүрүп, Совет эрге-ча-гырганың 50 чыл бөрүнга алдар болдурган социалист чарышты калбартып, беш чылын ийги чы-лында чедиң алза чогуур хулаңге-лерин ап турарлар. Эрткөн чылын салбырлар арасында калбарган со-циалист чарышка № 2 Көк-Чыраа салбыр тилекчи болган, совхозтун дирекциясынын, парткомунун бол-гаш ажилчын комитетинин салбыр-дар арасында шилчирп Кызыл түгүн бажымы-биле тудуп шыдаан.

Көк-Чыраа салбырын ажил-у-ччлери 1967 чылда күрүңге 360 тонна этти, 200 тонна сүтү сады-рын, чүс инекке онаштыр 90 бызаа-

ны өстүрүп алырын хүлээнгенер. Малдын баш санын өстүрер, чер ажилында бедиң дүжүт алыр тала-зы-биле коллектив толаргай хулаң-гелерин база алган. Чакы хову ачылынга белеткенмишкан, салбыр-нын ажилчынары мал кыштаг-лаакшынычче улуг кичээгенин са-лып турар.

Фермалар арасында социалист чарыштын бири черин эрткен чы-лын Алдым-Шынаа сүт-бараан фер-мазын коллектив алаан. Күрү-неге 195,8 тонна сүтү, 111,7 тон-на этти саткан болуш инектен 1370 кг сүт сагган. Саанчалар Т. Сарыг-оол, А. Дөңгүр-оол бир-саар инектен-ле 1460—1520 кг сүт саггаран. Дирекциянын партия, профсоюз организацияларынын Кызыл түгүн ферманың коллектив

чаалап алган. Алдым-Шынааның сүт-бараан фермазын коллектив бо чылын кылдыр ажилдагы төд-аркыш, социалист хулаңгелерин алган.

Балчы-оолдун бригадырээни № 5 хойжу бригадын кадарчылары эрткен чылын база эки ажилдаан. Төрүүр чүс баш хойдан-на 103 ху-раган, хой бурузүдөн 2,8 кг дук алгаш, хойжу бригадалар арасында социалист чарыштын тилекчини кылган. 1967 чылда чүс хойдан 100 хураган, бир хойдан 2,8 кг дук кыргып адыр сорулган бригада са-лып алган. Социалист чарыштын ийги чери № 2 хойжу бригада ал-ган. Хойжулар арасында социали-ст чарыштын бири чери № 2 хойжу бригадын кадарчыны А. Өз-чейбей алаан. Ол чүс хойдан 106

хураганы камгалап, хой бурузуң-ден 2,6 кг дук алган. Бир хойдан-на тус-тузунда үш килограмм аажыг дук кыргып алган Х. Давар-оолдуг, М. Чаш-оолду демгелдери чууга. Ирт кадарчылары Шулуккый, Чам-бал, Дөңгүр-оол олар 1357 баш ир-тин баш бурузүңүн өрүмк деңизин 50 кг кылдыр семирткенер.

1967 чылдын социалист хү-лаңгелерин ажилдап кылган, ди-рекциянын, парткомун ажилын комитеттин хуралына чуугаала-нык көргөн. Совхоз бо чылын кү-рүңге 486 тонна эт, 770 тонна сүт, 56 тонна дук садар. Мал ажи-лын продукцияны өдүдүрени ка-лудедир соруга-биле бо чылын Ал-дым-Шынаанын болгаш Ары-Ба-зын сүт-бараан фермаларын ме-ханизастаар, 15 чуртталга бажыны, 2

чунар бажыны тудуп ажилдага кириер. Хайыракана № 3 салбыр-ны хой ажил-агылгы салбыр кыл-дыр өде организастааш, чаа кажа-ларын тудар болгаш кадарчыларга 10 бажыны тудуп бээр.

Малдын каш төлүн камгалап ап, оон баш санын өстүрер талазы-биле совхозтун малчыннары социалист хулаңгени алганар. Чүс бөк тө-рүүр малга онааштыр 80 хураган, 70 бызаа, көз төртүр хавандан 8 чаш төл алдырган турар.

Чакы хову ачылынга кирер ма-шина-техника септелгени совхозтун салбырларында кидин тудук чоруп турар. Көдээ ажил-агылгы техника-нын септелгени февраль 23-ке че-дир доозарын металлаторлар болгаш инженер-техниктиг ажилдачылар хүлээнген. Беш чылдын ийги чы-лында куруне шыгачтарычче 2 муң тонна тараа кийер соруга совхоз-тун тараажыларынын мурунда сал-дымган.

О. ТАВАА.

Кызыл-дагжыларда кыш

Бай-Тайга районда «Төли» совхозтун Кызыл-Даг салбырын ажил-ишчилери Совет эрге-ча-гырганың 50 чыл оон чаа-чаа тилекгелер-биле ужуражыр дөңш кижиниңкиниң ажилдап турар. Малдын баш санын өстүреринче, оон продукттуун бедиңгериче ууланган хөмөгөртүр эрткен 1966 чылда алынган.

Иштиниз-биле күрүңге дукту 113 хууга садып, этти база пландан аажыр берип, ул салбыр совхозтун өске салбырларындан артык көрүтүлгөлдү болган.

Боттарының мөгаг чок күш-ажымы-биле чүлө совхозту эвес, харын база районун алдаржымыл турар шолбанырга чон чоргалар-лаанар. Төрүүр 100 бөк онаштыр 96 кулуну алган С. Бакап, чурганнар адыр планын аажыр күүстөниден аныгыла, бир хойга онаштыр 3—3,7 кг дукту ал-ган И. Бөндө, С. Бандан, чүс өш-күдөн-не 97 анай алган С. Аран-тан, саангы В. Дөңгөр болгаш е-келерин-да манаа азып болур.

Кыш — малчынарга өң берге, харысгалыгы өй. Эрткен чылын мааа кара кыш болуп, алээн ко-таралдарга, бергелекшингере та-варышкан турган. Малчынар оортан чогуур түннели кылып, малга хөй чени белеткээр дөңш кызып ажилдаан.

Амгы үеде Бай-Тайга сывна-рынын электерин дургаар сал-бырын 40 коданарында 11400 аажы малы мөөңөттинген. Олар-нын менди кыш аажырар дөңш де-мисел калбарган. Ираккы кодан-нарже мал ченин план ёзуугар улааш, бурун сөөртүп чедирген. Көд кичээгенин малдын каш тө-лү хүлээн алырынче улаандыр-ган.

Мажалык сүт-бараан фермазы-нда силосту, ситенин база дужур-ган. Немеле чөк кылдыр тырт-тырган арбай, сула чарбасын че-диргеш сасыгы салып, ол ажилга тракторну быкылап бер-ген. Фермада ажилчыларга ду-за кылдыр бир тракторну база берген. Малдын чөм районун шып тургузар база чени төгөчкөлөр чорукту болдурбас соруга-биле анаа шыгын кон-трольдү тургускан.

Эрткен чылдын декабрьнын төнчүзүндө чөртүтүнган онааш-кындан ап көөрге, бола-да, шө-рө-ла маллардан өлөн хөй баш чөк болууга, этке хергелгөн мал-дарга хамарыштыр атылар кыл-баан таварылгалар илереп турар.

Мал аараанда ол дугайын мал эмчилерине өй-шанаа дымнат-кыч чүүлдер база бар. Чамдыг кадарчылар өлгөн дөңш малын чүлө кежиң аккеп көртүгөр хар-ымсала чөк таварылгалар ам-даа бар.

Четпестерин база айтыр черек. Эрткен чылын Мажалык сүт-ба-раан фермазына хөй инек кызы-раан. Төрөн инектерин ажаала-нык четпес организастааны-биле ферма күрүңге 11 тонна сүтү че-дир бербоон. Фермага хынала кошка турган, үчүттү сандарат-каны илерген. Сөөлүңе сапал ке-дирге, чижээдөргө, ферма эр-лекчини Хертек Бичейиниң болу-унан 2346 литр сүт туузаган. Кадарчын кадрларын шып шилп албастың каразында, 100 хойга онаштыр чүлө 21 хураган ал-ган Очажык шыкаш кижилер совхозка улуг когаралды та-варыштырган. Салбыр оон ийаы 1100 аажы хураганда, 2 тонна 800 аажы кг дуктен база кога-раан.

Эрткен чылдын декабрьнын төнчүзүндө чөртүтүнган онааш-кындан ап көөрге, бола-да, шө-рө-ла маллардан өлөн хөй баш чөк болууга, этке хергелгөн мал-дарга хамарыштыр атылар кыл-баан таварылгалар илереп турар.

Мал аараанда ол дугайын мал эмчилерине өй-шанаа дымнат-кыч чүүлдер база бар. Чамдыг кадарчылар өлгөн дөңш малын чүлө кежиң аккеп көртүгөр хар-ымсала чөк таварылгалар ам-даа бар.

Хойжуларда

Улуг-Хем районун «Күш-ажыл-дын хостуун» колхозунуң кыштак кадарчыларын малдын ийги байдалы эки, малды кыштан өчмө-менин кыш аажыр дөңш малчынар бүгү хөм-чегин ап турар. Хөндөгөле он үш кыштакта малчынар бар, кыштаг-ларже мал чени сөөртүргү ажида ийи трактор быкыгылганан. Тракторист М. Эрес-оол, Б. Алдын-оол олар ситен, саан сөөртүргү хун норма-зын уругучу аажыр күсүдөп, кадар-чыларын мал чени-биле уугутелин-шик чокка хандырып туралар.

Хөндөгө бригаданында бола мал кадарчылары К. Уйжук-Кара, Д. Шактар, Ш. Монгуш оларын инек-тери, молдургалары күскү хөвөөр семес шыраа. Хойжу элиге төрүүр 300 баш хөй бар, үшкү денгидеги эки, мал чени-биле хандырганан, кажаалары чыгыг. 1967 чылда чүс баш төрүүр хойга онаштыр 95 ху-раган, бир хойдан 2,5 кг дук алыр соруга хөй камган.

Эйлиг-Хөмде кадарчыларын ма-лыннын байдалы эки, чамдык кодан-нарда хойлар оолдап өгөлөн. Кадар-чы К. Чодалар-оолда төрүүр 320 баш хойдан ам 80 хөй оолашкан, хура-ганнары өчкө доруугун турар. Чодалар-оол 1948 чылдан бээр хөй кадар-чып, чыл бүрү бедиң көрүгүлгерид тө-рүлүп, төрүүр чүс баш хойдан 95-тен күдү хураган, бир хойдан 2,5 кг-дан өвөөш дук кыргып ап көрбөөн. Беш чылдын ийги чымында чүс хойга онааштыр 95 хураган, хөй бурузуң-ден 2,5 кг дук алыр социалист хү-лаңгелге алган ажилдан турар.

Улуг-Хем районун «Күш-ажыл-дын хостуун» колхозунуң кыштак кадарчыларын малдын ийги байдалы эки, малды кыштан өчмө-менин кыш аажыр дөңш малчынар бүгү хөм-чегин ап турар. Хөндөгөле он үш кыштакта малчынар бар, кыштаг-ларже мал чени сөөртүргү ажида ийи трактор быкыгылганан. Тракторист М. Эрес-оол, Б. Алдын-оол олар ситен, саан сөөртүргү хун норма-зын уругучу аажыр күсүдөп, кадар-чыларын мал чени-биле уугутелин-шик чокка хандырып туралар.

Хөндөгө бригаданында бола мал кадарчылары К. Уйжук-Кара, Д. Шактар, Ш. Монгуш оларын инек-тери, молдургалары күскү хөвөөр семес шыраа. Хойжу элиге төрүүр 300 баш хөй бар, үшкү денгидеги эки, мал чени-биле хандырганан, кажаалары чыгыг. 1967 чылда чүс баш төрүүр хойга онаштыр 95 ху-раган, бир хойдан 2,5 кг дук алыр соруга хөй камган.

Эйлиг-Хөмде кадарчыларын ма-лыннын байдалы эки, чамдык кодан-нарда хойлар оолдап өгөлөн. Кадар-чы К. Чодалар-оолда төрүүр 320 баш хойдан ам 80 хөй оолашкан, хура-ганнары өчкө доруугун турар. Чодалар-оол 1948 чылдан бээр хөй кадар-чып, чыл бүрү бедиң көрүгүлгерид тө-рүлүп, төрүүр чүс баш хойдан 95-тен күдү хураган, бир хойдан 2,5 кг-дан өвөөш дук кыргып ап көрбөөн. Беш чылдын ийги чымында чүс хойга онааштыр 95 хураган, хөй бурузуң-ден 2,5 кг дук алыр социалист хү-лаңгелге алган ажилдан турар.

А. ХЕРТЕН.

М. САДЫ.

Хыналда чүнү көргүскенил?

Тыва АССР-ниц Бөдөө ажил-агыл министрествоу болган Чөп-Хемчик районун көдээ ажил-агыл будуруу-ге өргөлөй 1966 чылдын ийи ду-гаар чартында «Мыраа-Бажы» со-вхозун сан-хөвөүчү болгаш ажил-агылынын байдалынын дугайында хыналданы чоруткан.

Совхозтун ажил-агыл, сан-хө-ө байдалында улуг четпестер, хары-нда хажымдыкшынар барын хынал-да илереткен. Совхоз күрүңге өң-сө садар планын күүстөшөн, дук пла-нын 99,1 хуу дүжүткен. Чер ажи-лында иш кууду дүжүткени алган-дын күрүңге тараа садар план база күүстөтүмгөн. Чылгыдан өске малдарнын баш санын өстүреринин планын күүстөшөн. Малдын кызы-раар болган алуор хонор чоруга аажок хөй. Төрүүр 100 баш малга онааштыр чүлө 48 бызаа, 83 хура-ган алган. 1966 чылда муң аажы баш мал өлгөн. Төрүүр малдын 2,0 хуугу кызыраан. Мал ажилынын продукциянын бот-үнеси планда көрдүнгөндөгү аар. Мал чөмери чүлө салбырларда санатынын ту-рар боордан аныгыла, кымын-даа өт-челүдэ чок. Иштинин чөмгөне кер-гелгөр малдын денгизин, назы-гарын барымдаалайын турар.

Бухгалтерия аппаратында касса чурумун үрөөр улуг хажымдыкшы-нар бар бооп келген. Кассир М. Ма-жакытан 416 рубль арткаш, оң тыптып келген изи билдинмес. 1965

чылдын октябрьда болган хыналда-да ол-да кассирден 400 рубль артык болган. Ол артык ашканы райкоонга хүлэстөк дөң, а черек кымында совхозтун кассасындан үнөөр бооп турар. Садыгдан, хуу кижилерден өрөктүг чүүлдерин акша-биле туду садып алгаш, оларын документиле-рин четчелеп долдурбаан болуулар. Бухгалтерия сан-хөвөүчү чуруму багай сасып, хыналда чөк бооп кел-гениниң түннелинде 205,160 рубль түнүгү өт-сөп аймаа өтчөттүг кижил-ерин адыңгы кырында санатты-лып чыдар.

Кандыг-даа документилерин не-геде ёзуугар долдурбайн, 848 рубль-ди командировкага үндүргөн. Совхоз-та шаттан дашкаар заправщик, үчүтүң, кадошник дөңш шыкаш кижилерге 9012 рубльди төлөп берген. 1966 чылдын сентябрьда 246 рубль-ди иш белеткээрине ийи катап дөңш. Институтта бот-өөрөдиге-биле өөренип турар мал эмчини өш В. Усковка 342 рубльди шалам телеви-рден артыкка төлөөн. Ол эмчи сов-хозтун «ГАЗ-69» деп марканыг машинаын боду чолаачылап чорааш, авария кылып, 133 рубльди кога-ратын чедирген. Ону төлөткүрп ал-баан.

Күрүңге боткут, өл тарааны дү-жаалаш, тараа садар планын күүстө-шөн. Ичангааш орулганың 27 хуугу кирбөөн.

Совхозтун электроэнергиянын ажилдап тургаш, райкооп, көдээ со-

вет, уруглар сады, уругузар яслига хөдөш төлөөшөн. Бөдөө ажил-агыл техниказын үндүр бижип актиларын-ны чурумун үрөп, 1966 чылдын февральда ийи автомашины, сии тракторну, дөңш комбайны, ийи электростанцияны, азы 37470 рубль-ди үндүр бижээш, олардан еткаяга чагыс-даа артык кезек дүжааваан. Совхозта 43 автомашинынын чүлө 27-зи шимчеп чоруп турар.

Чуртталга бажынарнын хөдө-зинин чүлө чагыс салбыр төлетти-рин ап турар. Ичангааш бажың хө-лөзининден чеди муң чыгам рубль-ди төлеттирп албаан. Совхозка өр-едиг кижилерден он муң аажы рубль-ди үндүр бижөөн.

Малдан, мылгыгга чер ажилындап кирип алза чогуур орулганы ырак-та чедир албаан, оон кырынга сан-хөвөүчү чурумун үрөп, яны-буру когаралдарга таварышкан. Бо бүгү-нүң түннелинде совхозтун экономи-казы кошкап, 1966 чылда орулгал-ды эвес ажил-агыл болган. 1967 чылда үстүңдө илерөөн четпестери дарый энип ап, орулгалыг ажил-агыл болуур дөңш ажилдаар ужурут. Сов-хозтун дирекцияны бухгалтерия апа-раданын харысгаланын бедиңер, негелдени күштөлдөр, үчөт, өтчөт-ту шыгынчу тургузар хөмчөгүн алза чогуур. Бо хыналдадан чогуур түн-нели кылдыр болгаш бо ажил-агыл чылынын түннелинде мындыг чорук-ту катаптаас ужурут

Жишкилер! «Коммунизмни херели» колхозтун хоочун бызаа ажаакчылары Валентина Оммуноу болгаш Анастасия Борадулини...

С. ФЕОКТИСТОВ тырттырган.

ЭДЕ КӨӨРҮ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Коммунисттик партия болгаш Совет чазак нэ-дэ амыл-агыйның техникниг чөсөлгөннишкини...

Чурттуң аске-даа амыл-агыйлары ышкаш, бистиң колхоз база-ла техникниг чөсөлгөннишкини...

рындаалаайн хамаан чөк чорудуп турары болур. Наш чинжеттерден көргүзүм. Биске 1964 чылда С8В-20 деп...

шиналар бар. Ол культуруларын бистиң колхоз тарып-даа көрбөз болгаш оларны эңкэр дугайында кым-да негелде тургуспаң.

албадан тургаш, бир-ле киниге ат салдырып алгаш чоруй бар. Оон тургаш, машина чоруп олургуш...

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының болгаш оң салбырының техниканы ынчара сайгарып турарын буруу деп көр херек.

С. НОМБУ, Эрзин районда «Чаа орук» колхозтук даргазы.

Циркуль, шугум... чок

Нарын ортмак школы өөреникчилерин санының талазы-биле улуг школаларын бирээл. Школаны өрелдиге херекселери-биле хандыра...

Нарын ортмак школы өөреникчилери бергендериниң таваржык, кичээлдерге кург келер чоруктар бар.

К. КЕРТИН-ООЛ.

Кажан чырырыл?

«Улут-Хал» совхозтун төвүндө, Арыг-Бажы, Хайыракан салбырларында-даа, Адым-Шынаа суурганда-даа албан организация өрелдиге черлеринде болгаш чуртта...

техника септелгенине, амыктарының кежээки өрелдигенине, школаларының кежээки оонаалгач кууседиринге...

В. ИВАНОВ.

КҮЗЕЛ ХАНМАН

ажылдык район күрүнеге садар продукттарын планг оонагаларын күтүспөз. Тодаргайларга, сүт садарының планы 95,5 хуу, дүңгүн — 86,8 хуу болгаш ээтинч — 95,5 хуу күстүтпеген.

Уаус өөрелдигенини, культура албан черлерини, калык кыргалаанын, хоюду органырының болгаш өске-даа черлерин амылда улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар.

Уаус өөрелдигенини, культура албан черлерини, калык кыргалаанын, хоюду органырының болгаш өске-даа черлерин амылда улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар.

Тес-Хем район Советиниң сессиязы

зын бербейн келген болза, бо чылда күш-күн буруууге 750 грамм тарааны амык кылдыр берген.

Тес-Хем район Советиниң сессиязында улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар. Уаус өөрелдигенини, культура албан черлерини, калык кыргалаанын, хоюду органырының болгаш өске-даа черлерин амылда улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар.

Тес-Хем район Советиниң сессиязында улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар. Уаус өөрелдигенини, культура албан черлерини, калык кыргалаанын, хоюду органырының болгаш өске-даа черлерин амылда улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар.

Тес-Хем район Советиниң сессиязында улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар. Уаус өөрелдигенини, культура албан черлерини, калык кыргалаанын, хоюду органырының болгаш өске-даа черлерин амылда улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар.

Тес-Хем район Советиниң сессиязында улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар. Уаус өөрелдигенини, культура албан черлерини, калык кыргалаанын, хоюду органырының болгаш өске-даа черлерин амылда улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар.

Тес-Хем район Советиниң сессиязында улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар. Уаус өөрелдигенини, культура албан черлерини, калык кыргалаанын, хоюду органырының болгаш өске-даа черлерин амылда улуг чөсөлгө ама-даа чылааттырмай турар.

Семинар доозулган

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлениге райүүкекчилер чөвүлениге семинар доозулган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлениге райүүкекчилер чөвүлениге семинар доозулган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлениге райүүкекчилер чөвүлениге семинар доозулган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлениге райүүкекчилер чөвүлениге семинар доозулган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлениге райүүкекчилер чөвүлениге семинар доозулган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлениге райүүкекчилер чөвүлениге семинар доозулган.

Допчубиле

Урууларга анти-эпидемия, оларны бо-ла чапыч сураан турар улзааның Хондотой школаның өөреникчилери дика туйбулар. Ол 12 чыл дургушканда школа ачылган келген. Школа ажлыны бо улуг дүңгүн ээ-сарымсалымы, ак сеткилдик кичи.

Урууларга анти-эпидемия, оларны бо-ла чапыч сураан турар улзааның Хондотой школаның өөреникчилери дика туйбулар. Ол 12 чыл дургушканда школа ачылган келген. Школа ажлыны бо улуг дүңгүн ээ-сарымсалымы, ак сеткилдик кичи.

Урууларга анти-эпидемия, оларны бо-ла чапыч сураан турар улзааның Хондотой школаның өөреникчилери дика туйбулар. Ол 12 чыл дургушканда школа ачылган келген. Школа ажлыны бо улуг дүңгүн ээ-сарымсалымы, ак сеткилдик кичи.

Чаш хураганнарның эң хорамчалыг аары

Көдө амыл амылда элдин чаш малдарының эл-не хорамчалыг аары болза шыгаш эъттерин агартып аарып болур.

Көдө амыл амылда элдин чаш малдарының эл-не хорамчалыг аары болза шыгаш эъттерин агартып аарып болур.

Көдө амыл амылда элдин чаш малдарының эл-не хорамчалыг аары болза шыгаш эъттерин агартып аарып болур.

Ушкү арын

Ушкү арын

Ушкү арын

Ушкү арын

ААС ЧОГААЛЫН АЖЫГЛАП ТУРАРЫМ

МОСКВА. ССРЭ-нин улустун чурукчусу Е. Ф. Белашовна чогаалдык ажылынын делегаты ССРЭ-нин Уран чурулга академиянын залдарында ажиттырган.

Совет кижинин байлак угаан бодалы, чаагай ажил-херектери скульпторунун сеткил-сагыжын хайныктырып турар. Ынчангаш Е. Ф. Белашова херэженеринин болгаш бичин уругларын, Ада-чурттуун Улуг дайынын солдаттарынын кайгамчыктыг ову-хевирин бодунун чогаалдарына тургускан.

Совет дүрүзүл уран чүүлүн хөгжүдериңге ачы-хавыяазы дөш база төрүтүңгөн хуңун-ден бээр алдан хар харлааны-биле холбаштыр Е. Ф. Белашова Ленин ордени-биле шаңнаткан.

Е. Ф. Белашованын ийи ажилдарын бо үстүңдө чуруктарга көргүскөн. Бо болза оон «Эртен» деп чогаалы болгаш А. С. Пушкинниң портрети.

СЭТА-нын фотохрониказы.

Тыва улус ур уеяны дургузууда ажал-биле чок чоран-ла болза, азырынча аас чогаалы улуг уелеттигин шыгыштары болуп, чон-чу арамыга аажок пептереп, чаа тоолдор, үлегер чугаалар, домантар, тыомашыктар, ырлар тыптып турган.

Тыва улустун аас чогаалы элек байламыштыгы, хаим уткалгы, өткүт-чидик болгаш күш-ажыкка мынашылды, кижиниң ички уткалмынын талазы-биле кайгамчык.

Аас чогаалын хөй ийи хевир-лериниң иштинде үлегер домантарын, тыомашыктарын ап көрөли. Ылангыч үлегер домантар амды-ралдын найм-даа үлегеринде ажил-лап болуп, эң мыска болгаш чип-чиге сөггөэн, улустун чогаалды кааны сургаал домантар-дыр.

Тыва ылдым болгаш литература-ны школачыларга өөредип тура, үлегер өскөтүн чыктереп кирип, оон уткалгы өөреникчилерге тайыл-бирал өөредилге тыма дөштөг болуру бодумкук башкы ажылы-нын дуржуудагынын көрүп келди.

Тыва кизи багай, Терек буртуз ажыт, Кочук кизи багай, Хаджы буртуз ажыт.

Бо үлегер домантар бир талаа-када, чуруму кошка өөреникчилерин билиндирер, ийи талаа-када, ылдыгы дагыракты боттарынын өш-өрүтүп мурунга бээр. Ынчангаш чамдык пионерлер ол дагыракты туттунган, кичээл үзөр, өөредилгенде баксыраар та-варыгалар тургулаар. Ындыг та-варыгаларда үстүңдө бажиттинген үле-гер доманты ажилгаар болгаш «дан-гыра» деп чүл доорин таймалы-ламышша, ол өөреникчилерди по-нерин бажылыг дагырал айт-рар. Бир эвес билбес болза, дара-аанда хуңун кичээлде чедир до-таалды алгаш кедир ылдыр даа-га берип каар.

5 класска тыва литература-ны өө-редип тургаш, кижилер аажы-чачынны, эл-байрал болгаш күш-ажык, эртем-билиг дугайында сур-гаал домантарын ада-леринден кырпаарлар чып бижип алгаш.

экөөрүнни онаалганы берип каар-га ажал-биле-де болза, бижип эк-өөрлөр. Оон ажал, сургаал дома-ктар хевирлиг үлегер домантар чө-галдын экөөрүнни онаалганы бер-ип болур. Мээң өөреникчилерим мындай сургаал домантарын тургу-саар.

Чуурга.

(Тара) :

Чөр иелег,
Хүр адалыг,
Сүт убаалыг.
Угубаймы. (Угубай). Оон-даа өскө кой тиженерти кирип болур.

Үлегер домантарын болгаш ты-омашыктарын өөредип тургаш, «Ким мураар эвес» деп оонун чоругарга өөреникчилерге солдуга, алырга билин кылаарына башкага ажы-гы-даа, чамдык өөреникчилерге билбес үлегер домантарын болгаш тыомашыктарын билип алырга дулаалар. Ук оонун чоругарда класстың өөреникчилерин ийи ба-дүккө чарып алыр болгаш класстың самбыраын ортузунда чугай-биле ийи ден кезекке үлей умар. Сам-быраның бир чартымын бир бөдүк өөреникчилерге, өскө талазын ийги билбүскө берген, 1,2 ден дугаалар болур. Оон соонда башкы класста кандай-ла бир тымактын салыр (ар-галык болза өөреникчилерге бид-диңмес хевирлиг тымакты болза аян). Чон болза класста чугаала-шааны, өөредилге номнарыга чөк үлегер домак сактып чугаалаш, оон уткалгы тайылбырлаар дээр.

Ук тымакты азы үлегер домак-тын баштай тайылбырлап чугаалай өөреникчилер болду оонун баштай өөредилер. Эзелдерде ол бөдүктүн иш-тинде баштай хол недүргө өөр-еникчилер эзелер.

Өөреникчилер салган тымактын өскө бөдүктүк өөреникчилер 1 ми-нута иштинде тыпса болза тымак-тын тыпса болгаштың сабыра-амыга тик (0) салган. тымактын ийи өөреникчилерин тымактын сая бижир. Бир эвес ук тымактын тып каар болза найм-даа тала-амыга сая биживес. Дөштөгү боду-га болур. Ынчалда-да минуталар хөй чарыдагас херек. Саяны сабы-рага бижирде ук тымактын адал берген өөрдүкө салыр.

Ол мынак үлегер доманка оон база-ла мындай. Ылгамы чүгө 1-2 минута иштинде найм тала хөй үле-гер домак чугаалаптар, ову көөр. Ову чоругарда бөдүктүк сабыра-амыга чорудар. Чыккаларга, 1-ги бө-дүк 2 минута иштинде чөк домак чугаалаптар, ову сабырага сая-биле делделеп турар. Уен тугай соонда 2-ги бөдүккө ийи минута бе-рип каар. Найм талазы хөй сая эл-өөр болуп, ол бөдүктүн тымактын ол болуп, Сабырага саяны бижир-де тымактын, үлегер домантын уткалгы барымдаалар, кып сая бө-рип башкы бөдү билир. Ук оюну 6-10 минуталарда үргүчүлөп бол-ур. Ук оюнга иденпейлиг кирип, хөй тымакты салган, азы тып-кан өөреникчилерге демдек салып турар. Башкынын болуп, лаянап алгаш билбес оон-да азе ийи-буру оюнулар чорудуп болур.

Тыва улустун үлегер домантарын болгаш тымактын төрөө дил ли-тература кичээлдеринде херэпел тургаш, өөреникчилерин кижиниң ийи-даа, улустун аас чогаалын билип алыш дөш, сабырага бижиртир тургаш, частырыларын эдеряне-даа улуг учур-дулаан.

М. ДАКПА-ООН,
Чоюн-Хемчик районун Хоөдөр-ой сес чыл школынның башкымы.

ЯНЗЫ БУРУ ДИПТЕРДЕН

Францияның коммунистериниң сээдизи

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспонденттери А. Звонков биле А. Бранков оларнын замчыл туурары болза.

Парижтин чанында Жаваллу-Перре хоорайнын спорт ордунун Франциянын үш өнүгү тургари-биле шымек каан. Бахындын дашкында болгаш иштинде кы-зыл ортуңу азып каан. Бахыннын кирип ажинып кырында улуг укучу-биле бижизни: Франциянын Коммунистти партиязынын XVIII сээдизи.

Чуртун партиа организациларынын 820 төлөлек-чилери — делегаттары ордунун делем азынга чыг-лып келген.

Сээдин делегаттарына хундузачаң бээун көр-гүскөн ол департаментинин төлөлекчиси — ФКП-нин Устуну Сена департаментинде федерацианың секрета-ры Л. Лантнери доктааттынган чанчылды бээугар сээдинде бирги хуралын ахтыкан.

Делегейниң 45 чуртарынын акы-дуңма коммуни-стти болгаш ажалчын партиазарынын база национал шимтежиинеринин төлөлекчилери сээдида олуруп турар дээрин Л. Лантнери дыңнаткан. Октябрьдин социалисти Улуг революцианынын 50 чыл оюн ба-ырылаары-биле белеткенни турар бо ийилей чымыда дөштин адалдыгын партианын, СЭКП ТК-ның Политбу-роунун кижитүрү, СЭКП ТК-ның чамыда Партия контроль комитетиниң заргазы А. Я. Пельше баштаан төлөлекчилерин бастын сээдинде келгенге онза өр-үшкү-биле байыр чедирип турар бис деп, оратор үр-гүчүлөп чугаалаан. Ол дыңалгыны залда олурушкан-нар димиттиг, үргүчүлөп азып чаксаакшыны-биле уткаан. Шүптү түрүп келген, өскө-даа чуртарыны акы-дуңма партиазарынын болгаш шимчөөкчиинери-нин төлөлекчилеринге делегаттар база байыр чедирген.

Сээдин чугаалажар айтырларын бадылаан: Де-мократтыг, хамаарышпас, тайбыкты мынашылдыг бол-гаш чечектелген Франция дөш эвилел, партианын үзүртүкчү органынын солдугу.

Бирги айтарымын талазы-биле илеткелди кылдыр-биле Франциянын Коммунистти партиязынын чынгана секретары Вольдек Рошеге сөс берген. Илгире ол үнүп каары-биле дораан-на залда азып чаксаакшыны база катап дымдирер үгөн.

Бодунун илеткелди эгелевишаан, Вальдек Рошениң дыңнатканы болза, бодунун мурунгалды сээдиниң соонда Франциянын Коммунистти партиязы аар чиди-риге таварышкан. 1964 чылдык июльда Морис Торез мөчөөн Француз болгаш делегей ажалчын шимчөөш-кинини шыгаратпай ажалдакчынын турскалдын Рошенин саянын бээугар минута иштинде мыт чок түрүп бээулаан.

ВДР-нин даштыкы херектер министерствозунун меделгели

ХАНОП. (СЭТА). Дайын чорудаларынын соксадыр дугайында чугаала-жышкынарын чорудары-биле Соңгу Вьетнамын, Муруну Вьетнамын болгаш АКШ-тын төлөлекчилеринин киржилгези-биле чөвүлел хуралды доп-дораан чымдылар дугайында аялгы даштыкы херектер министри Брануинун саянын Вьетнамын Демократтыг Республикамынын Даштыкы херектер министерствозу дүлөзөөн.

Брануин «тайбык саяналар» болза, Вьетнамда АКШ-тын аггрессор-ларын дөштүр болгаш чуртун иштинде Вьетнамын хазаның таваржип турар бергелерин ажин эрте сорулгалыг кыжарлашкын болду. Бо саяна бээулүг тайбынны эрте-ажыктарыга чөүшкөк болгаш болуптур болбас аймындыг башкы эзарын меделелде демделген.

Меделелде чугаалап турары: «ВДР-нин чазая АКШ аггрессор болур дээрин кезээде санап келгени, ынчангаш ол бөдүктүн аггрессиянын соксадыр, бодунун бөгү шериштерин болгаш бодунун эвилелдеринин шериштерин Муруну Вьетнамдын үндүрер. ВДР-те ууур дайынын бөгү үгүлдегилерин соксадыр, бодунун херектерин бөдү шимчирилер арганын вьетнам улуска бээр ужурут. Мыначара тайбын доп-дораан катап тургустунган турар».

НХФ-нин комиссиязынын меделгели

ХАНОП. (СЭТА). Муруну Вьет-намын Хосталгааның национал фронтунун даштыкы херектер ми-нистерствозунун меделгели Вьет-намдык комиссиязынын меделгелинде дем-делген туурары болза, дайын чорудуула-рамын соксадыр дугайында чуга-алажышкынарын чорудары-биле чөвүлел хуралды чымдылар дуга-йында Англияның даштыкы херек-тер министри Брануинун саянын Вьетнамда дайынын талазы-биле АКШ-тын империалистеринге дуа-галдыкты көргүзүрүчү уткаалга, Бо меделгелди Вьетнам информас аген-тисиниң дамыткан.

Брануинун саянын дүлөзөөн Вьетнамын Демократтыг Респуб-ликамынын Даштыкы херектер ми-нистерствозунун меделгели Вьет-намдык комиссиязынын меделгелинде дем-делген туурары болза, дайын чорудуула-рамын соксадыр дугайында чуга-алажышкынарын чорудары-биле чөвүлел хуралды чымдылар дуга-йында Англияның даштыкы херек-тер министри Брануинун саянын Вьетнамда дайынын талазы-биле АКШ-тын империалистеринге дуа-галдыкты көргүзүрүчү уткаалга, Бо меделгелди Вьетнам информас аген-тисиниң дамыткан.

«Брауинун саянын дүлөзөөн Вьетнамын Демократтыг Респуб-ликамынын Даштыкы херектер ми-нистерствозунун меделгели Вьет-намдык комиссиязынын меделгелинде дем-делген туурары болза, дайын чорудуула-рамын соксадыр дугайында чуга-алажышкынарын чорудары-биле чөвүлел хуралды чымдылар дуга-йында Англияның даштыкы херек-тер министри Брануинун саянын Вьетнамда дайынын талазы-биле АКШ-тын империалистеринге дуа-галдыкты көргүзүрүчү уткаалга, Бо меделгелди Вьетнам информас аген-тисиниң дамыткан.

Эп-сеткил каттыштырылгасы — улустарнын хосталгазынын чепсээ

БАНР. (СЭТА). Азияны, Афри-каны болгаш Латин Американы улустарынын хосталгалыг демиселге-биле эп-сеткил каттыштырылгасын меделген Каттышкы Араб Респуб-ликада эгелегэн-биле холбаштыр-ган паралаг конференцияны Банрге болган. Организацианын чынгана се-кретары Юсеф эс-Сибани тус черинги болгаш даштыкы парлаанын аяна чыгыптал төлөлекчилеринин муру-нуга меделгал кылган.

Боттарынын эп-сеткил каттышты-рылганын бижылдаар, америк импе-риализмин бөгү аггресси болдал-дырга узур демиселди, национал хамаарышпас чорук, депшикте, хос-талга болгаш тайбык дөш демисел-ди калдырат деп. Азиянын, Афри-канын болгаш Латин Американы чуртарыны тайбын дөш демисел-чилерин болгаш бөгү патриоттары ол кыйтырган. Ол демиселге уаус-тарнын эп-сеткил каттыштырылгасын бээ барымдаалаан чүве эвес, бо ле-мисел болза империалисти аггресси-га таваржип турар улустарнын хос-талгазынын чепсээ болур дээрин Юсеф эс-Сибани меделгөөн.

Вьетнамда АКШ-тын чорудуп тур-ар аггресси дээрбети дайыныга улустар төштүчү салыр ужурут деп, оратор үргүчүлөп чугаалаан. Рошениң дөрөң уаусун халап-тыг чоруту, Муруну Африкага ыт-гай көөр чорукту, Анголада колони-алистик дээрбети чорукту соксадыр херек.

Юсеф эс-Сибаниниң түңеинде чугаалааны: Азияны, Африканы болгаш Латин Американы улустарынын эп-сеткил каттыштырылгасы оларнын колониализмин ажал тил-делетинин магадылы, оларнын хосталгазынын, чөк кырында чөкө-телишкенин болгаш тайбындыг болуру чоруту, Муруну Африкага ыт-гай көөр чорукту, Анголада колони-алистик дээрбети чорукту соксадыр херек.

Юсеф эс-Сибаниниң түңеинде чугаалааны: Азияны, Африканы болгаш Латин Американы улустарынын эп-сеткил каттыштырылгасы оларнын колониализмин ажал тил-делетинин магадылы, оларнын хосталгазынын, чөк кырында чөкө-телишкенин болгаш тайбындыг болуру чоруту, Муруну Африкага ыт-гай көөр чорукту, Анголада колони-алистик дээрбети чорукту соксадыр херек.

Чаш хураганнарнын эң хорамчалыг аары

(Төнчүчү. Эгеп 3-үч арманда).

И. ААРЫНЫҢ ДИАГНОЗУН ТУРГУЗАРЫ

Ажал-агында бо аарыг ылап-ла бар-дыр деп толаралдыра, мындай хураганнарнын көү-биле хоораары, мал чөмөрүнүн болган одарын болгаш ажал турарын байдык.

Аарыгын бодун алган хураганнар-нын кезип турган, ишчилер тургу-лаар. Бо үдө кол-ла көстүр демек болза, шыгана ээттериниң ак өнүгү, балык эди, азы сайкыдырган далай эди деп хевирлиг болуптур. Чамдыкта бо демектер көзүлөс болуп таа-рыгалар база турар. Оскө аарыг-ларнын демектери чок болуп бол-за, аяна үстүңдө айтылган аналгата, чөмөрлөгө дөш ишкан чүлдөргө таварыштырар албан апар.

И. БАШ УДУР АЛЫР ХЕМЧЕЛЕР БОЛГАН ЭМНЭЭРИ

Чаш хураганнардын шыгана ээт-тери аттартыр аарыг багай анал-гата болгаш хоолдуу чөмө чөтөшкө баарында тыптыр чүве төлөдө, ову болуптур дөш мындай хемчелер-ин алыр:

Бирезде, ажал-агынын оргаш-дастыг хемчелери: хөй малды мар-гаш-балардыг, шыктыг, чымыс че-лерге, база шыргай арыгыны чераер-ге тургуспас, кыар-сыган үгөнө ку-рутулгусу, дустугу, дүлүзүлгө чераер-ти чоруулу чөвүлел туруу чилдер хураганнарнын азыра, аяна бөдүк үн-шери тарыл, оларларын экиндер, Сиген бөлетерин маңшыны үендине сөггөн чоругу хуузаалында кеер, кенес синегири үр үдө чытырыбас, ач-чаксака алышпас, ой-шываады көк хөтөөр куругдан ажал алыр.

Боос хойну түрүгүжө чедир шын ажаа, чөмөргөр. Хаимы ужур мал чөмөрүн хөмөтө талазы-биле чө-чүңдө эвес, а мыда бар хоолдуу чүлдөргө малды органициалгата чөтүн, оон бодуу чоругу өбүгө чө-дир өскөгө алаа херектиг бөгү-мелдер-биле хандылары болур. Боос малды чир чөмө ийи-буру болур болза, ол чөк чүдү атангынын, ми-нералдыг чүлдөргө, бөдөлчүр-биле по-ду хандыгынын болур. Моон узку-рунда боос хойну, иламыга оок тү-рүрүңгө чедир 1-2 ай хире хуусаа арткаада оон чөмөргөлиниң долу-бул хандылары алма-ла негеттү-нөр апар.

Херек кырында бо талазы-биле чо-жө кавдыг чөмөр чугула болуруу, ову көрөлдөңгөр.

Боос хойга бир хүнде 1,5 хире чөмө эдилеңгө негеттөөр дөш болуп бол-гаш. Ол дөргө, 1,5 кг сууга азы ар-байга, азы акн шыгарыг 3-3,5 кг кургаг синеңге, азы 15 кг кукуруза шкловонга денсөөр. Мыначара ажал-агы бургуу хойга ыча чөмө-нө берсе албас болгаш берин шы-да-вас-даа болгай. А моон үнүвар ар-жуга бар. Хөй малды бисте кол хандылар чүве олар чөмө болур. Найм уде оларын чөмө үстүңдө чөмө чөмөрүн шыгар болгай. А шыгана хандалыг болуптур? Шыгана ху-рутуу акса болгаш, хойну колд-рып оларларды хүнде 6-8 хире-ле шак болуп. Бир эвес кыштындыг одарк эки, хыри чүгө, олттар чө-мөр эвес болуп болза, хөй ол үеңи иштинде хар алындан кастынын олгаш чоран, 2-ден, 3-г чедир кургаг синеңге ийи шинтер аргалыг. Бир эвес үгөнө өст-сиген эки хоолу-лук болуп болур, ол 4-ден 1,5 чөмө эдилеңгө аналгата денсөөр. Моон алпар-чак, немелде чөмөр хөтө чок апар хыришты. Шыгана ол мындай эвес. Хуру тургуу акса, шак эвөөн, өлт хар алында болза, боос хой шоошут хөдөл албас чүве ылгөдө, ол эки олгаш шыдаван баар. А ол чакгыс хүй эвес, хөй хүнер иштинде боол кеңир чүве болганда, хөй хувины чөмө чедир чивейи, адал өвөлдү деңизин кудулап, артыг эгелер. Оон уламында оон боозунга чугула чөмөр этпей баар. Оон уурунда ук хөй этпе ара-салыр, азы улу хура-тан түрүр, чөк болза төрөн хура-таны дөштө аарыга шыда-ла тава-рыж берген ол болур. Оон экиге-даа дүзө бербес, хөй-биле хоораар чорук оон болур.

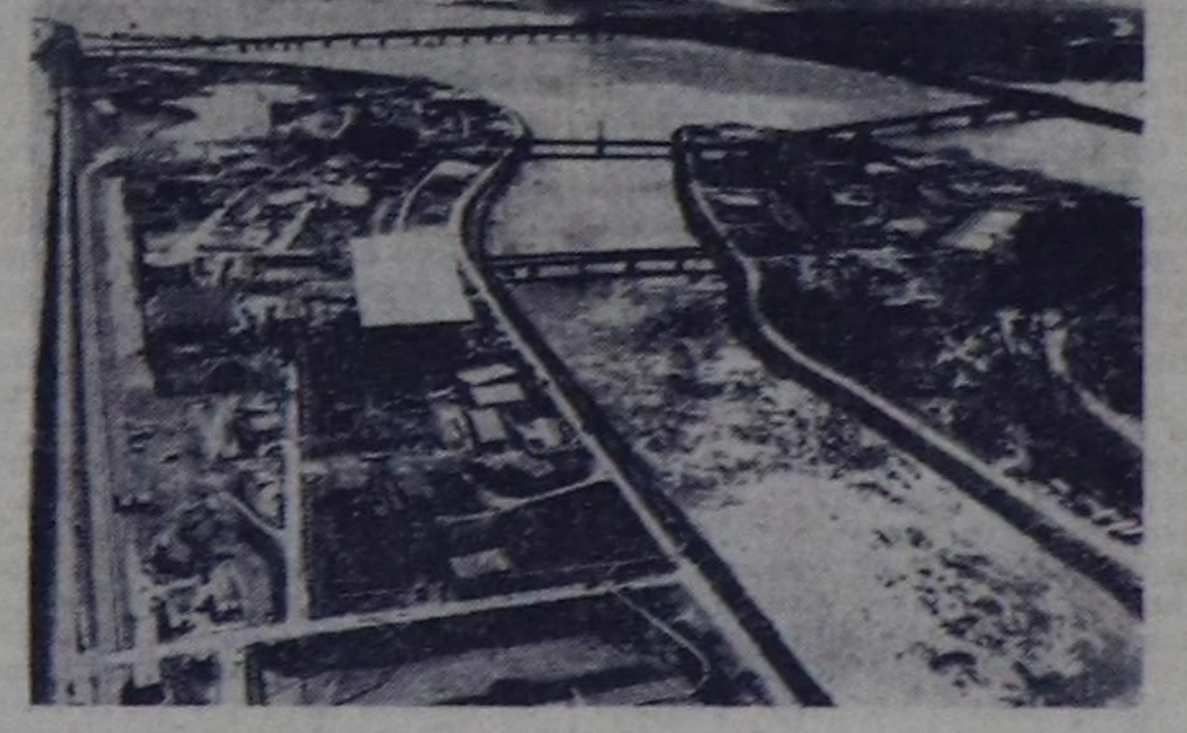
Иинде, моон болуптур дөш боос хойга немелде чөмө (спло, кон-центрат, көк-сула, сивен) түрүрү-чү бөткөдө 2-3 ай бурунгаар өй-лей берип эгелээр. Хүнде боос хойга сивосту бээр нормады 0,5-1 кг, а төрүлкөн хойга 2 кг хире болур. Не-мелде чөмө бээрде сивосту эртең, а сивенни кезже бээр болза, калжа ишти шыгыбас болган хөй эки олгаш хуузаар болур.

Бир чугула айтырч—суггарага. Малга немелде чөмө берип эгелеңи хүдди эгелеп суггарбас болза, ко-чут багай байдалга таваржип болур. Хүнде мавыды ийи чедир суггар-болгаш минералдыг дустар, бутай, сөөк далганы, шивен, шөп бузуу, дөрбөлдөңгө көк сивен дөш оон-ла өскө чүлдөргө үзүктөл чөк берип эгелээр чугула. Бо чүлдөргө бир-үч хандылар болза, хойну ара-са-дыр, шыгар чөк хураган түрүтү эвожорларын харин шүпү узукта-тыр апар.

Унте, чаш малдынын шыгана ээттери аттарты аарыгы болур-баамга болгаш аараан малдарын эмнегерин э-не-чаарыг чүве се-ден деп эм болур. Селенит натрий деп адал эм болза ак өнүгү шү-үлөчөк таң, ол сугга эки эстинел. Аараан малга оон 1 кг дригт деңиз салынга-ла 0,1-0,5 мллитрамын се-ленит натрий бээр. Оон азалышкы-ны белеткөө соонда 1-2 хойну иштинде ажалгас болза, үрелиң шүпү чөк алаар.

Ук аарыгын үргүчү тыптыр бө-риг аарыгын чугуларнын чөмө уду-р камгалаары-биле боос хойларга бо эмни база херестен болур.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ, ветеринария эртемнириниң кандидаты.

КАНАДА. 1967 чылдын чазында анал Бүгү-делегей делегтеген ажиттынар. Агаа 70 чымын кууналар кырып.

ЧУРУКТА: делегтеген кууналарын тургузар Нотр-Дам болгаш Ыдыктыг Елена деп ордулуктар көстүп тур.

Камера Пресс—СЭТА-нын фотоу.

Республиканын уран чүүл көрүлдөзи

- Районнарнын уран чүүл коллективтеринин киржип графий республиканын оргкомитетин бадылаан. Керүлдин графийи мын-ды:
- 1967 чылдын январь 18-те Кзыл хоорайнын каттышкан концертин—17 шактан 18 шак 20 минутага чедир. Кызылдын ыры болгаш тангы аясамбл—18 шак 40 минутадан 20 шакка чедир.
 - 1967 чылдын январь 19-та Тес-Хем район—10 шактан 11 шак 20 минутага чедир. Барын-Хемчик район—11 шак 40 минутадан 13 шакка че-дир.
 - 14 шакка чедир дүштөк чөм чалсары.
 - Ак-Довурак хоорай—10 шактан 15 шак 20 минутага чедир. Танды район—15 шак 40 минутадан 17 шакка чедир.
 - 1967 чылдын январь 20-де Эрип район—10 шактан 11 шак 20 минутага чедир. Кая-Хем район—11 шак 40 минутадан 13 шакка чедир. 14 шакка чедир дүштөк чөм чалсары.
 - Току район—14 шактан 15 шак 20 минутага чедир. Чоюн-Хемчик район—15 шак 40 минутадан 17 шакка чедир.
 - 1967 чылдын январь 21-де Бай-Тайга район—10 шактан 11 шак 20 минутага чедир. Биң-Хем район—11 шак 40 минутадан 13 шакка чедир. 14 шакка чедир дүштөк чөм чалсары.
 - Өвүр район—14 шактан 15 шак 20 минутага чедир. Улуг-Хем район—15 шак 40 минутадан 17 шакка чедир.
 - 1967 чылдын январь 22-де Түндөк концерт болгаш республика көрүлдинин күнелин үе-дүрер—17 шакта эгелээр.

КИНО

- ЯНВАРЬ 6-ДА
- «НАЙРАЛ»: «Кара-көрүрлер ортулуу» 10, 11, 43, «Солдаттың ады» 1, 40, «Шанктелерин» халгашамыкы» 3, 35, 3, 40, 7, 45, 9, 40 шакта-ларда.
 - «КАА-ХЕМ»: Кинокомитети 9, 30, «Тоолга дөштө эллетип төөгү» 10, 30, «Диртлер болган өгөнгер» (2-ги сериялы) 12, 20, «Шапша» 2, 40, «Мэңи мезегей чорумуну төөгүзү» 4, 30, 6, 30, 8, 30 шакта-ларда.
 - «ЕНСЕЙ»: Уругурага дирп-чурктар 11, «Партиян хөтөөр» 12, 30, 2, 40, «Чакмычдан-на чымыс мым» 4, 40, 6, 40, 8, 40 шакта-ларда.
 - «ВОСТОК»: Уругурага дирп-чурктар 10, «Теска хем» 11, 15, 1, 30, 3, 30, «Отту боттарымыс ажалды түр бис» (3-үч, 4-үч сериялары) 3, 30, 8, 30 шакта-ларда.

КУНГУРТУГУНУҢ МАЛ ЭМНӨЛГӨЗИНИҢ пунктузунун эргелекчизинге ОРТУМАК ТУС-КАИ ЭРТЕМНИҢ кижиг херелетинин турары Кзылдын хоорветсанстанцияны чарлап тур. Квартира-биле хандылар. Адрес: Кызыл, Оюн Күрседи, 6. Телефон—36—80.

АДМИНИСТРАЦИЯ.